

ERKEN MODERN AVRUPA TARİHİ

ESASLAR

1. KİTAP

HAZIRLAYAN

HAMISH SCOTT

VakıfBank Kültür Yayınları: 0171
Tarih: 047

ERKEN MODERN AVRUPA TARİHİ
ESASLAR
1. KİTAP
HAZIRLAYAN
HAMISH SCOTT

Özgün adı
Early Modern European History,
1350–1750
Volume I, Peoples and Place, Part 1
Fundamentals

Türkçesi
İsmail Hakkı Yılmaz

Proje Editörü ve Kitap Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Elif Uzunağaç

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022
© Oxford University Press, 2015

ISBN 978-625-7447-81-2

Kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Ekim 2022

ERKEN MODERN AVRUPA TARİHİ

ESASLAR

1. KİTAP

HAZIRLAYAN
HAMISH SCOTT

TÜRKÇESİ
İSMAİL HAKKI YILMAZ

HAMISH SCOTT

Oxford'daki Jesus Koleji'nde Kıdemli Araştırmacı olup, St. Andrews Üniversitesi Uluslararası Tarih bölümünde Emeritus Profesördür. Britanya Akademisi ve Kraliyet Edinburgh Topluluğu üyesi olan Scott, 18. yüzyılda uluslararası ilişkiler üzerine çok sayıda yazı kaleme almıştır. Son olarak *The Birth of a Great Power System, 1740-1815* (Harlow, 2007) adlı kitabı kaleme alan yazar, aydınlanmacı mutlakiyet, soyluluk ve siyasal kültür üzerine kaleme alınmış bazı kitapların editörlüğünü yapmıştır. hâlen Oxford Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlanacak olan *Forming Aristocracy: The Reconfiguration of Europe's Nobilities, c. 1300-1750* adlı kitap üzerinde çalışmaktadır.

İSMAİL HAKKI YILMAZ

1961'de Ordu'da doğdu. Askeri okul ve üniversitenin ardından, başta *Güneş*, *Aktüel*, *Nokta*, *Radikal*, *NTV* ve *Milliyet* olmak üzere, çeşitli dergi, gazete ve televizyon kanallarında muhabir, editör ve yazar olarak çalıştı. Uzun zamandır Yaprak, Haziran, Alfa, Boyut, Pinhan, İş Bankası Kültür Yayınları ve VakıfBank Kültür Yayınları gibi yayınevlerine kitap çevirileri yapmaktadır. Yılmaz'ın VakıfBank Kültür Yayınları'ndan yayımlanan çevirileri şunlardır: *Gazâli: İslam'ın Dirilişi* (2019) ve *Sâdi: Hayatın, Aşkın ve Tutkunun Şairi* (2020).

İÇİNDEKİLER

Editör'ün Önsözü	9
------------------	---

GİRİŞ

HAMISH SCOTT

“Erken Modern” Avrupa ve Erken Modernite Fikri	15
Ana Temalar	18
Terminoloji Olarak Erken Modern	22
Almanca Akademide Erken Modern	36
Annales'in Katkıları	42
Dönemlendirme	52
Bu Kitabın Ciltlerinin Yapısı	64

1. BÖLÜM

VALERIE A. KIVELSON

Avrupa'nın Kartografik Doğuşundan Bahsedilebilir mi?	69
Avrupa'nın Antik ve Ortaçağ Öncülleri	73
<i>Europa Nova Tabula</i> : Yeni Kartografyalar	85
<i>Europa</i> : Vücut Bulan Kıta	92
Kim Avrupa'nın İçinde, Kim Dışında? Bulanık Sınırlardan Görünen Manzara	103
Ötekiler Olarak Avrupalılar: Dışarıdan Bakışlar	116
Sonuç	126
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	128

2. BÖLÜM

CHRISTIAN PFISTER

Hava, İklim ve Çevre	131
Çevresel Tarih Nedir?	133
Tarım Toplulukları ve Buldukları Çevreler	135

İklim ve Hava Durumunun Tarihsel İncelemesi:	
Bilim İnsanı ve Tarihçinin Rolü	145
Hava Durumu Tarihi – Binlerce Parçalık Kompozit Bir Bulmaca	148
İklimsel Eğilimler ve Hava Koşullarındaki Olağanüstü Durumlar	156
Hava Durumu ve İklimin Tarih Açısından Önemi	162
Kaynakça	171

3. BÖLÜM

MARY LINDEMANN

Hastalıklar ve Tıp	173
Giriş	175
Hastalık ve Hastalıklar	176
Tıp Bilgisi	187
Tıbbi Uygulama	198
Tıbbi Tedavi Kurumları	202
Halkın Sağlığı	210
Sonuç	217
Kaynakça	218

4. BÖLÜM

ANNE MCCANTS

Tarihsel Demografi	221
Demografik Geçiş	226
Erken Modern Avrupa'nın Nüfus Yapısının Çerçevesi	232
Nüfus Değişimi Hakkında Teoriler	238
17. Yüzyıl Krizi	241
Malthusçu Paradigmanın Çelişkileri	253
Nüfusun Doğal Kontrolü Fikrinin İkame Edilmesi	256
Avrupa Evlilik Örüntüsü	259
Sonuçlar	264
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	266

5. BÖLÜM

GERHARD DOHRN-VAN ROSSUM

Zaman	269
Mekanik Saatlerin Gelişimi	273
Modern Saatler – Zamanı Düzenlemek	281
Emek Zamanı	285
Zamanın Faniliği ve Tasvir Edilmesi	289
Horolojik Devrim	290
Zaman ve Para	294
İletişim ve Hızlanma	296
Fabrika Zamanı	298
Takvim Zamanları	301
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	303

6. BÖLÜM

HAMISH SCOTT

Ulaşım ve İletişim	305
Ulaşımın Altyapısı	310
Seyahat Deneyimi	317
Posta Ağlarının Ortaya Çıkışı	321
Gazetelerden Önce Haberler	330
Gazetenin İlk Ortaya Çıkışı	332
Altyapıdaki Gelişmeler	341
Konu Hakkında Görüşler	347
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	350

7. BÖLÜM

FANIA OZ-SALZBERGER

Diller ve Okuryazarlık	351
Giriş	353
Diller	355

Latince	357
Yerel Diller (Vernakularlar)	361
Bölgesel Diller ve Lehçeler	368
“Ulusal Dillerin” Doğuşuna Doğru	370
Okuryazarlığı Yeniden Değerlendirmek	373
Okuryazarlığın Çeşitlerinden Bahsedilebilir mi?	381
Dil ve Edebiyatın Kesiştiği Noktalar	385
Sonuç	387
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	390

8. BÖLÜM

JAMES RAVEN

Matbaa ve Matbuat	393
Matbaaya Tarihsel Bakışlar	397
Genel Çerçeve ve Devamlılıklar	401
Matbuatın Hacmi ve Dağıtımı	406
Kitap Üretiminin Neticeleri	419
Okuma ve Matbaanın Etkisi	426
Sonuç İçin Bazı Mülahazalar	441
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	448

9. BÖLÜM

ANN BLAIR VE DEVIN FITZGERALD

Bir Bilgi Devrimi Oldu mu?	451
Öğrenim Alanlarında Bilgi	456
Yönetimde, Ticarete ve İmparatorlukta Bilgi	465
Haberler	475
Konu Hakkında Tavsiye Edilen Eserler	490
Konu Dizini	493
Yer Adları Dizini	499

EDİTÖR'ÜN ÖNSÖZÜ

Christopher Wheeler'ın bu kitabın editörlüğü için yaptığı beklenmedik davet, benim Britanya üniversitelerinde büyük ölçüde erken modern Avrupa tarihi üzerine verilen derslerle geçirdiğim kariyerimin sonlarına denk geldi. Ayrıca bu davet Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiğim ve Atlas Okyanusu'nun öte yakasındaki çok farklı “erken modern” tarih biçimleri hakkında ilk kez gerçekten bilgi sahibi olduğum bir yıllık uzatılmış izin dönemime denk geldi. İlk anda yaşadığım bir tereddütten sonra kitabın erken modern Avrupa tarihinin ne olup olmadığına; neden bu tarih araştırmalarının 1970'lerle 1990'lı yıllar arasına göre üniversite ve eğitim gündemindeki önemini yitirdiği bir zamanda ortaya çıktığına ve nereye gitmekte olduğuna dair bir değerlendirme yapabilmek için iyi bir fırsat bulduğuma karar verdim. Ancak meslek yaşamım boyunca konu o kadar genişlemişti ki, Oxford Üniversitesi Yayınları'nın tanıdığı hayli geniş zaman dilimi içinde bile zorlu elemeler yapılması gerekiyordu.

Genel hedef son kırk-elli yıl içinde ortaya atılan erken modern Avrupa tarihiyle ilgili yaklaşımlar üzerine kapsamlı ve kolay anlaşılır rehber hazırlamaktı. Ancak genel çerçeveyi çizmek ve hatta ele alınacak dönemi belirlemek bile beklediğimden daha fazla sorun yarattı. Planlama ve görevlendirme aşamasında iki yardımcı editörden tavsiye alma şansım oldu: Liam Brockey (Michigan Eyalet Üniversitesi) ve Regina Grafe (Avrupa Üniversitesi Enstitüsü). Her ikisi de kitabın şekillenmesinde önemli katkılarda bulundu.

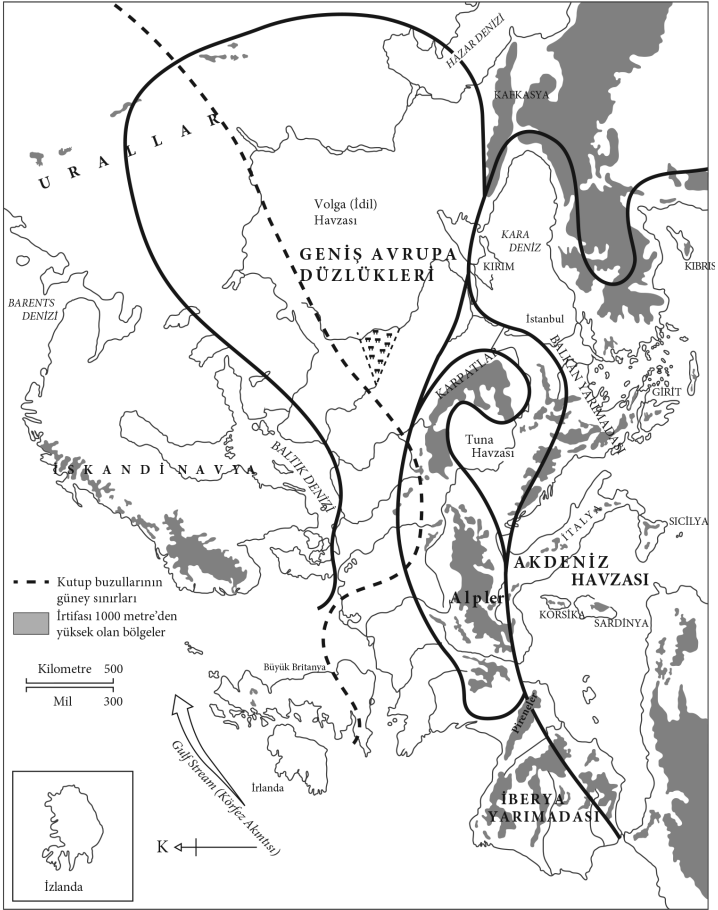
Bu dönemle ilgili birbirine zıt yaklaşımları da göz önünde bulundurarak hazırlanan taslak plan bazı dostların değerlendirmesine sunuldu: Carlo Capra, Stuart Clark, Bill Doyle, John Elliot, David Moon, Martin Powers, Tedd Rabb ve Oxford Üniversitesi Yayınevi'nin adlarını saymadığım hakemlerine zekice ve yapıcı önerileri için teşekkür ederim. Ayrıca Sheilagh Ogilvie iktisat tarihi konusunda cömert bir danışma kaynağı oldu.

Kitaba yazılarıyla katkıda bulunanlara olan minnettarlığım daha da fazla. İki cilt arasındaki bütünlüğü sağlamayı amaçlayan gözden geçirme önerilerine olumlu biçimde ve hiç yakınmadan yaklaştılar ve bütün yazar ve editörlerin katkılarını tamamlamasını sabırla beklediler. Ellinin üzerinde bilim insanıyla gerçekleştirilen bir çalışmanın bitiş çizgisine varana kadar birtakım engellerle karşılaşması mukadderdir. O yüzden makalelerini bütün aksi mesleki veya kişisel koşullara rağmen tamamlamayı başaran bazı yazarlara özellikle teşekkür borçluyum. “Tarihsel Demografi” başlıklı çok önemli bölümün çıkarılma ihtimali baş gösterince, *Journal of Interdisciplinary History*'nin editör ve yayıncıları incelik göstererek Anne McCants'in, ilk kez o dergide [sayı 40 (2009), sayfa 195-214] ve şimdi de bu kitapta geniş bir şekilde gözden geçirilerek yayımlanan “Tarihsel Demografi ve 17. Yüzyıl Krizi” başlıklı makalesini genişletip güncelleştirmesine izin verdiler. Makalenin yeniden yayımlanmasına izin veren editör ve yayıncılara ve özellikle de bu süreci hızlandırarak kolaylaştıranlara minnet borçluyum. “Seyahat ve İletişim” başlıklı makaleyi kaleme alacak olan müellifin son dakikada çekilmesi başka bir kritik başlığın çıkarılmasını da gündeme getirince, bu şartlarda o kısmı çok kısa bir süre içinde bizzat ben kaleme almak zorunda kaldım.

Böylesine hacimli iki cildin ortaya çıkması beklediğimden daha kolay oldu. Oxford Üniversitesi Yayınevi Tarih ekibinin be-

ceri ve profesyonelliğinin bunda önemli payı vardı: Christopher Wheeler (emekli olmadan önce), halefi Stephanie Ireland, Rachel Naum ve hepsinin üstünde de son aşamalarda verdiği destek ve teşvikleriyle çok önemli katkıda bulunan Cathryn Steel. Elissa Connor becerilerini göstererek makalelerin redaktörlüğünü yaptı. Deepika Mercilee, Tharani Ramachandran ve Michael Dela Cruz elektronik dosyaları herhangi bir aksiliğe meydan vermeden basılı bir kitaba dönüştürdüler: Onlara büyük teşekkür borçluyum. Özellikle de –daha önceki kitaplarımda da olduğu gibi– işin sadece bilgisayara geçirme kısmıyla ilgilenmekle kalmayıp teşvik ve tavsiyeleriyle sürekli destek olan ve hatırlayamayacağım kadar çok hatamı kapatan Nancy Bailey’e çok şey borçluyum! İki yazarın yani Sam Cohn ve Thomas Munck’un Glasgow’da bulunması önemli bir avantajdı. Her ikisi de hem bilgileriyle hem teşvikleriyle destek oldular ve kitabın hazırlanma sürecinde ortaya çıkan sorunlar üzerine sesli düşünürken beni gönülden dinlediler. Alex Shepard da iyi bir rehber ve yardımcı oldu. Julia Smith sağlam tavsiyeleri, ısrarlı teşvikleri, bıkip usanmadan taşıdığı kahveleri ve hoşgörüsüyle özellikle son aylarda en fazla destek veren isim oldu.

Hamish Scott,
Aralık, 2014

Avrupa—Avrasya'nın batı ucunda bir yarımada: Fizikî coğrafya

GİRİŞ

“ERKEN MODERN” AVRUPA VE ERKEN MODERNİTE FİKRİ

HAMISH SCOTT

“Erken modern” çağ aşağı yukarı 1450/1500’lerle 1800’lerin arasındaki dönemi anlatmak için kullanılan nispeten yeni bir kavramdır.¹ Terim ilk kez 1960’lı yılların sonlarıyla 1970’li yılların başlarında İngiltere, Kuzey Amerika ve Almanya’da üniversite tarihçileri tarafından kullanılmaya başlanmıştır; bundan daha net bir tarih vermek mümkün değildir. Bu yüzyıllar üzerine çalışanlar o yıllardan itibaren kendilerini erken modern çağ uzmanı olarak tanımlamış veya bu şekilde nitelenmişlerdir. Öncelikle, erken modern, *terim* olarak –kendine özgü belli karakteristikleri, kendi içinde bir bütünlüğü ve tutarlılığa sahip, oturmuş bir araştırma dönemi olarak değil, sırf bir terim olarak– aslında sadece İngilizce konuşan bilim dünyasıyla Almanca konuşan ülkelerde kullanılmaktadır. Latince kökenli dillerde “modern tarih” ifadesi kullanılır: Fransızcada *histoire moderne*, İtalyancada *storia moderna*, İspanyolcada *historia moderna*. Yakın çağ tarihi ise –genelde–

1. Bu girişi her aşamada okuyan ve değerli önerilerde bulunan Samuel K. Cohn, Jr., Jeroen Duindam, Thomas Munck, Justus Nipperdey, Sarah Pearsall, Mía Rodriguez-Salgado ve Jochen Schenk’e teşekkür borçluyum. Bu girişin bazı kısımları Profesör Munck’ün Glasgow Üniversitesi’nde verdiği “Devam Eden Erken Modern Çalışmaları” başlıklı seminerinde bildiri olarak sunuldu ve üniversitenin öğretim üyelerinden değerli yorumlar alındı. Londra’daki Alman Tarih Enstitüsü Kütüphanesi’ndeki araştırmalarım sırasında Müdür Yardımcısı Dr. Michael Schaich’ten önemli destek gördüm. Kendisi ayrıca Almanya’dan gelen çok önemli iki makalenin fotokopilerini verdi. Bundan dolayı kendisine çok minnettarım.

Fransız İhtilali'yle veya onun hemen ardından başlatılmaktadır. Ancak bütün bu ülkelerde aşağı yukarı 1450/1500'lerle 1800'lü yılların arasındaki dönem kendi içinde bütünlüğü olan ayrı bir araştırma alanıdır.² Bu durum tarihin farklı ülkelerde farklı şekillerde, yani büyük ölçüde yazarın ait olduğu düşünce ve dil topluluğuna göre değişen biçimlerde kavramsallaştırılıp çalışıldığını göstermektedir.

İkinci olarak, tüm tarihsel dönemlendirmelerde olduğu gibi, erken modern devir kavramı da retrospektiftir. Bu çerçevede geçmişte kalmış bir çağa bir dizi farklı bakış açısından yaklaşılar ve bu sırada belli bir bakış açısı öne çıkarılır. Her kuşak geçmişe bakış açısını yeniden şekillendirmek ve hatta tamamen yeni bir bakış açısı inşa etmek zorundadır. "Erken modern" etiketi belli bir zamanın ve yerin ya da daha doğrusu birkaç bölgenin ürünüydü. 16., 17. ve 18. yüzyıllarda yaşayan insanlar içinde yaşadıkları dönemin "modern" çağ olduğunu belki biliyor olabilirlerdi, ama tabii bunun *erken modern* devir olduğunu bilmeleri imkânsızdı, çünkü geleceği görmeleri mümkün değildi. Bu dönem daha sonraki tarihsel gelişmelerle erken modern döneme dönüştürülmüştü.

Bilim adamları 20. yüzyılın ikinci yarısına dek ağırlıklı olarak, insanlık tarihini üç farklı devire bölen bir dönemleştirme şablonu kullanmıştı: Antik, Orta ve Modern. Bu bölümlendirme Antik Dünya'nın ihtişamıyla onu izleyen (ortaçağ) "Karanlık Çağlar"ı birbirinden ayıran 14. yüzyılda yaşamış İtal-

2. Fernand Braudel'in öncülüğündeki bir avuç Fransız araştırmacı "la première modernité" den söz etmektedir, ancak bu terminoloji hiç yerleşmemiştir: Pierre Chaunu ve Richard Gascon, *Histoire Économique et sociale de la France, vol. 1: De 1450 à 1660, premier volume: L'État et la Ville*, (Paris, 1977), 1; her halükârda Braudel sadece "uzun 16. yüzyıl" dan söz etmiş olabilir. Aynı şekilde İtalyancada "prima eta moderna"ya gönderme yapılmaktadır, ama bu atıflar sayıca azdır.